
DR. VIDA CSABA ALEZREDES¹

A HÍRSZERZŐ ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKA ALAPJAI

A „Nemzetbiztonsági alapismeretek” című könyv kiegészítése

2013 őszén hiánypótló műként megjelent a „Nemzetbiztonsági alapismeretek” című könyv² a Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó gondozásában. A könyv viszonylag szűk terjedelemben³ foglalja a hírszerzői elemző-értékelő munkával, ezért a könyv kiegészítéseként kidolgoztam a nemzetbiztonsági elméletek hírszerzői elemző-értékelő munka alapjaira vonatkozó összefoglaló jellegű tanulmányt.

Az elemzés-értékelés egy komplex tevékenységi rendszer. Az elemző-értékelő szervezetek az adatszerzők által összegyűjtött információkat szervezett módon, meghatározott hatáskörökkel, megfelelő tudományos és szakmai ismereteken alapuló eljárások felhasználásával dolgozzák fel. A kapott eredményekből következtetéseket, értékeléseket és előrejelzéseket fogalmaznak meg. Ennek következtében a rendelkezésre álló adatok, információk az elemzés-értékelés során egy – pozitív, értéknövelő – minőségi változáson mennek keresztül. A következtetések, az értékelések és az előrejelzések jelentik a hozzáadott értéket. Idesorolható azonban az is, ha az adatszerzők csak részinformációkat tudnak összegyűjteni, így azokat az elemző-értékelő szervezetnek kell különböző eljárásokkal kiegészíteni. Az elemzés-értékelés egy elméleti és gondolati tevékenységi rendszer, amelynek fő feladata a problémamegoldás. Az elemző-értékelő személyek a saját eljárások és elméleti módszerek mellett igénybe veszik más tudományágak – mint pl. a politika-, a jog-, a történelem-, a statisztika-, a gazdaság-, a szociológia-, a pszichológia- és a hadtudomány – eredményeit is.

Az elemzés-értékelés a hírszerzés – vagyis a hírszerzési ciklus – oldaláról vizsgálva annak központi eleme, mert célja és rendeltetése megegyezik magával a hírszerzéssel, vagyis a felhasználók⁴ számára a megfelelő döntéseik meghozatala érdekében elemzett-értékelt információk biztosítása, valamint az államot (a biztonság objektumát) érintő fenyegetések, kockázatok és kihívások felfedése, illetve meghatározása. A hírszerzési ciklus alapján az elemző-értékelő szervezet fogadja a felhasználók információigényeit, irányítja az adatszerző szervezetek információszerző tevékenységét, feldolgozza az adatszerzők által megszerzett adatokat, elemzi-értékeli azokat, valamint a szükséges kérdésekben tájékoztatja a felhasználókat. Tehát az elemző-értékelő munka a hírszerzés keretében folytatott tevékenységi rendszer, amely meghatározott módszerek és elvek alapján mozgatja a hírszerzési ciklust.

¹ A szerző az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj ösztöndíjasa.

² Dr. KOBOLKA István (szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek. Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013.

³ Közel három oldalon.

⁴ A hírszerzés felhasználói az állami vezetők, többek között a kormányzat és a törvényhozás, de idetartoznak a haderő és a rendvédelmi szervezetek vezetői is.

Az elemző-értékelő munkát alapvetően négy tevékenységi körre lehet bontani:

- az információk elemzése-értékelése;
- tájékoztatók (jelentések) készítése;
- elemző-értékelő adattárak vezetése;
- tájékoztatórendszer működtetése;
- hírszerző ciklus működtetése (vagyis az adatszerzők információszerző tevékenységének irányítása).

A fenti tevékenységek az elemzés-értékelés más-más szakaszát képviselik, mert a hírszerzési ciklus működtetése a teljes elemzést-értékelést átszövi, míg az információk elemzése-értékelése, a tájékoztatók készítése és a tájékoztatórendszer működtetése egymás követő elemek, az elemző-értékelő adattárak vezetése viszont csak időszakonként van jelen a folyamatban.

Szükséges hangsúlyozni, hogy az elemzés-értékelés nem csak tájékoztató jelentések készítéséből áll, mert alapvető funkciója az információk elemzése-értékelése. Az elemző-értékelő munka – a hírszerző tevékenységhez hasonlóan – nem öncélú tevékenység, mert alapvető feladata a felhasználók olyan információkkal történő ellátása, amelyek segítik őket helyes döntések meghozatalában.

Az információk elemzése-értékelése

Az információk elemzése-értékelése során történik meg a rendelkezésre álló információk komplex vizsgálata, amelynek során különböző elemző-értékelő eljárások alkalmazásával az információk minőségi változáson mennek át. Az információt az elemző-értékelő személy elhelyezi térben (helyben), időben és történésben (folyamatban), megállapítja az ok-okozati tényezőket, valamint előrejelzéseket, következtetéseket és lehetséges forgatókönyveket fogalmaz meg. A folyamat során az információk értéke jelentősen nő azzal a hozzáadott értékkel, amely az elemző-értékelő eljárásokból és az elemző-értékelő szakemberek tudásából származik. Ennek következtében az információk elemzésének-értékelésének meghatározó elemei a folyamat során alkalmazott különböző eljárások, ezért szükséges áttekintetni azokat. Az alkalmazott eljárások alapvetően három csoportra oszthatók:

- egyszerű formális logikai eljárások;
- kötött elemző-értékelő eljárások;
- komplex elemző-értékelő modellek és módszerek.

Az **egyszerű logikai eljárások** alapján végzett elemzés-értékelés a leggyakrabban alkalmazott módszer, mert rendkívül hatékony egy bekövetkezett esemény körülményeinek, hatásainak és következményeinek vizsgálatára. A logikai eljárások – a deduktív⁵, az induktív⁶ és az abduktív⁷ – a formális logikai gondolkodási módszerekkel kezdődnek.

⁵ A deduktív gondolkodás során az általánosról következtetünk az egyesre, vagyis az általánostól a különleges egyed irányába haladunk. Megállapítása: „Valami biztosan igaz!”

Ide sorolható még:

- a megfigyelés (a valóság empirikus felfogása);
- a kísérlet (egy tudatosan kiváltott esemény vizsgálata);
- az analízis (az egész rendszer felbontása alkotóelemekre és az alkotóelemek vizsgálata);
- a szintézis (az alkotóelemek összerendezése rendszerré, így az elemek kapcsolatrendszerének vizsgálata);
- az absztrahálás (a vizsgált tárgy megszabadítása a szükségtelen elemektől);
- az általánosítás (következtetés az egyes eseményekből az egész folyamatra);
- az összehasonlítás (a jelenségek közötti különbségek és azonosságok feltárása);
- az analógia (az ismertetőjelek, jellegzetességek hasonlóságán alapuló következtetés).

Ezek alkalmazása során az elemző-értékelő szakember abban különbözik másoktól, hogy ezeket a módszereket nem ösztönösen, hanem tudatosan végzi. A fenti módszerek mellett még számos egyszerű eljárás is megkülönböztethető⁸:

- **az összehasonlító** (rendkívül jól használható formája a modellalkotásnak, még nem követel meg számítógépes szimulációkat; leginkább eszközök, tárgyak és folyamatok elemzésére alkalmazzák; a modell nagyon jó eszköze a célobjektum /ország/ fejlődésének elemzésére, mert az összehasonlítható a saját szervezet fejlődésével; ekkor a saját rendszer és technológia biztosítja az összehasonlítási alapot);

- **a grafikonos modell** (a modell azon alapul, hogy a vizsgálat tárgyát egy vagy több változó /általában az idő/ függvényében elemzi, vagyis milyen változások következnek be a céltárggyal kapcsolatban; a modell alkalmazása azonban rendkívül leegyszerűsíti az eredményt, mert a tárgyat befolyásoló számos más tényezőt figyelmen kívül hagy; a modell segítségével az elemző-értékelő személy össze tudja foglalni az elemzésének eredményét; a grafikonos modellnek több változata van, többek között az exponenciálisan növekvő, az adott értékhez konvertáló vagy a haranggörbe; ezek a grafikonok ábrázolják a változásokat, amelyekből a jövőre vonatkozó következtetést le lehet vonni);

- **a minták alkalmazása** (ennél a modellnél korábbi események és folyamatok ismétlődésének a vizsgálata történik; a mintával kapcsolatos probléma, hogy a minta által kijelölt út mennyiben tér el a tapasztaltaktól, valamint az eltérés mennyire jelentős, hogy figyelembe kelljen azt venni; a mintamodellek fajtáihoz tartoznak a statisztikai, a kronológiai és a térbeli minták);

⁶ Az induktív gondolkodás során egyesről következtetünk az általánosra, vagyis részről az egész irányába haladunk, amelynek több kimenete lehet. Megállapítása: „Valami valószínűleg igaz!”

⁷ Az abduktív gondolkodás során az eredményből következtetünk az azt kiváltó tényezőkre, vagyis magyarázatot biztosít a bekövetkezett eseményekre. Megállapítása: „Valami hihetően igaz!”

⁸ Az Amerikai Egyesült Államok hírszerző szolgálatai megközelítőleg 160 egyszerű elemző-értékelő eljárást alkalmaznak.

- **a felsorolósos** (a legegyszerűbb modell, amely azon alapul, hogy a vizsgálat tárgyával kapcsolatban érveket, jellemzőket fogalmazzunk meg; ezek lehetnek negatívak és pozitívak, valamint szólhatnak a vizsgálat tárgya mellett és ellen; a következő lépésben a hasonló érveket mindkét oldalon azonos arányban töröljük, és a maradékból vonjuk le a következtetésünket; a modellt más néven párhuzamos listának is nevezhetjük);

- **a kapcsolati háló** (az entitások, vagyis személyek, helyek, szervezetek, tárgyak és események közötti kapcsolatrendszer vizsgálja; a kapcsolati modellek fajtáihoz tartoznak a hierarchiát vizsgáló, a kapcsolatokat elemző, a mátrix és a hálózati modell);

- **a folyamatmodell** (leírja az események vagy a vizsgált tárgy tevékenységének sorrendiségét és ennek következtében meghatározható a várható tevékenység; a folyamat fontos elemei a visszacsatolások; a folyamatot leíró hurkok vagy vonalak rendszere meghatározza a bemenet és a kiment közötti kapcsolatot, míg a szabályzó elemek a visszacsatolások);

- **a profilozás** (személyek modellezésére alkalmazzák; a profilok létrehozásának célja, hogy segítséget nyújtson a vizsgált személy cselekvésének elemzéséhez és előre lehessen jelezni a jövőbeli várható tetteit, illetve meg lehessen határozni egy adott eseményre történő reakcióját/viselkedését is);

- **a szimulációs modell** (matematikailag írja le a kölcsönhatásokat, hogy meg lehessen határozni a rendszer viselkedését).

Az eljárások közötti választás függ az adott információ tartalmától, valamint a vizsgálat céljától, de vannak olyan esetek, amikor az elemző-értékelő személyisége határozza meg, hogy a rendelkezésre álló információhalmazt milyen egyszerű logikai elemzésnek vesse alá. Az eljárások eredményeképpen kialakuló meghatározások legtöbbször csak előzetes információkat adnak a következtetések levonásához és az értékelések kidolgozásához, amelyet az elemző-értékelő személynek kell megtennie újabb logikai eljárások, valamint saját szakmai tapasztalata és ismeretrendszere alapján. Ugyanakkor az egyszerű eljárások is lehetőséget adnak az előrejelzések megtételére. Ezek közé soroljuk – többek között – a minták alkalmazását, valamint a folyamatmodell, mert azok kitekintést is engednek a jövőbe.

A **kötött elemző-értékelő eljárások** az elemzés-értékelés olyan speciális eljárásai, amelyek során egy adott eseményt, folyamatot vagy esetleg egy személyt minden esetben hasonló rendszerben dolgoznak fel, mintha egy „ürlapot” töltenének ki elemzett-értékelt adatokkal. Ezekhez sorolhatóak – többek között – a kockázatelemzések, a költségvetések elemzése vagy az életrajzok. A kitöltés során az elemző-értékelő személy szükség esetén igénybe veszi az egyszerű elemző-értékelő eljárásokat is. A logikai eljárások között előtérbe kerülnek a matematikai és a statisztikai modellek. Az eljárásnál a szükséges információkra kell a legnagyobb hangsúlyt helyezni, így háttérbe szorul az információk részletes és aprólékos elemzése-értékelése. A szükséges információk ebben az esetben nem helyettesíthetők az elemző-értékelő munka eredményeként meghatározott következtetéssel, hipotézissel, becsléssel vagy matematikai eljárások végeredményével. A hiányzó információkat így nem lehet az adatok elemzésével-értékelésével pótolni, hanem az adatszerzőkkel kell azokat összegyűjteni.

A kötött eljárások lehetővé teszik, hogy az azonos jellegű témakörökben a felhasználók azonos rendszerű tájékoztatást kapjanak, ami növeli a hírszerzési tájékoztatók hatékonyságát.

A **komplex elemző-értékelő modellek** és módszerek használata már ritkább a hírszerző szervezeteknél, mert sokkal időigényesebbek és magasabb szintű szaktudást követelnek meg. Ugyanakkor ezek biztosítják azoknak a következtetéseknek vagy előrejelzéseknek a meghatározását, amelyek rendkívül fontosak a felhasználók számára döntéseik meghozatalához. A komplex elemző-értékelő modellek többsége különböző tudományágakban kidolgozott módszerek hírszerzésbe átültetett változatai.

A komplex modellekhez lehet sorolni:

- **az összetett mátrixokat** (a mátrixok lehetővé teszik a különböző jellemzők kiválasztásával az egész rendszer komplex vizsgálatát, amely során a kiválasztott jellemzők különböző szintjein meg lehet állapítani azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják a rendszer működését);
- **a játékelméleteket** (azt vizsgálják, hogy hogyan alakul a szereplők viselkedése olyan helyzetekben, ahol minden résztvevő döntéseinek eredményét befolyásolja a többiek lehetséges reagálása; így stratégiai problémákat lehet modellezni);
- **a hely-idő modellt** (egy esemény és egy folyamat különböző helyben és különböző időben bekövetkező változásait modellezi);
- **a geográfiai modellt** (lehetővé teszi egy esemény és valamely folyamat térben történő elhelyezését és a változások komplex vizsgálatát);
- **a trendelemzést** (folyamatok és tendenciák leírására alkalmas, segíti a bekövetkező események előrejelzését is);
- **a biztonságelméletek modelljeit** (a biztonságelméletekben és a nemzetközi kapcsolatok elméletében számos, a komplex biztonságot meghatározó és megállapító eljárást fejlesztettek ki, amelyek közül egyesek alkalmazhatóak az elemző-értékelő munkában is).

Az elemzés-értékelés a fentiek alapján felhasználja a különböző tudományos szakterületek elemzési eljárásait annak érdekében, hogy minél pontosabb eredményt érjen el az információk vizsgálata során. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az elemzés-értékelés leginkább a nemzetközi kapcsolatok elméletének és a biztonságelméletek módszereit alkalmazza. Ezek közé tartozik – többek között – a regionális biztonsági komplexum elmélete⁹, amely az államok közötti függőség alapján vizsgálja a regionális biztonsági rendszereket.

Az információk elemzésének-értékelésének részét képezik a következtetések és az értékelések kidolgozása, valamint előrejelzések, esetenként forgatókönyvek felvázolása. A rendelkezésre álló információkból következtetések levonásához és értékelések kidolgozásához a fenti modellek nyújtanak segítséget. Az értékelések hasznosak a felhasználók számára, mert rámutatnak a bekövetkezett események hátterére, ok-okozati összefüggéseire, hatásaira, míg a következtetések ezeken felül

⁹ Barry Buzan és Ole Weaver nevéhez köthető Theory of Regional Security Complex. BUZAN, Barry–WAEVER, Ole: Regions and Powers: The Structure of International Security. Cambridge, 2003.

már a lehetséges következmények felsorolását és előremutatást is tartalmazhatnak. Az előrejelzések készítése az elemző-értékelő szervezet egyik fő feladata, mert ezzel tudja a legjobban támogatni a felhasználókat. Az előrejelzésnek számos fajtája van, és az egyszerű megállapításoktól az összetett rendszerekig terjedhet. A komplexebb előrejelzések egyik megoldása a forgatókönyv (scenárió).

A forgatókönyv a jövő bekövetkezésének valószínűsíthető változata. Kidolgozása során megvizsgálják, hogy a jelenlegi helyzet hogyan és milyen irányokban változhat, vagyis milyen helyzet alakulhat ki a jövőben, ehhez hipotéziseket állítanak fel azok bekövetkezésére. A pontos jövő meghatározása lehetetlen, de a különböző jövőbeli helyzetképek (forgatókönyvek) bekövetkezésének a valószínűsége – több-kevesebb pontossággal – meghatározható. Az elemző-értékelő szervezetek által készített forgatókönyvek esetében szinte elengedhetetlen, hogy azok bekövetkezésének a valószínűségét a jelentésben meg kell határozni, mert ez az adat elősegíti a felhasználók esetleges döntéshozatalát.

Alapvetően a forgatókönyv négy fajtáját különböztetjük meg:

- szemléltető forgatókönyv;
- hajtóerő-forgatókönyv;
- rendszerváltó forgatókönyv;
- időszlet-forgatókönyv.

Tájékoztatók (jelentések) készítése

Amikor megtörténik az információk elemzése-értékelése, akkor kezdődik meg a válaszok kidolgozása a felhasználók információigényeire, vagyis a tájékoztató jelentések elkészítése. Ezt lehet tekinteni az elemző-értékelő munka folyamatában a második elemnek, de jelentés készítésére nem minden esetben kerül sor, mert az információk elemzése-értékelése során megállapításra kerülhet, hogy az adott témakörben beszerzett információ nem elegendő, esetleg irreleváns a felhasználók számára, ezért sürgősen arról tájékoztatni őket. Ha további információra van szükség – és a felhasználók által megfogalmazott információigény még nem vesztette el aktualitását –, akkor az elemző-értékelő szervezet/személy kiegészítő (ismételt) információigényt fogalmaz meg az adatszerzők irányába.

Tehát ebben a szakaszban történik meg a tájékoztatók elkészítése és kidolgozása. A tájékoztatók esetében rendkívül fontos a pontosság és a precizitás, valamint az egységesség, mert a felhasználóknak csak olyan hírszerzési jelentésekben van bizalmuk, amelyek minden esetben valós információkat tartalmaznak.

A tájékoztatók elkészítésére csak a felhasználók információigénye és/vagy a jogszabályi előírások (a hírszerző szervezet törvény által meghatározott feladatrendszer) alapján kerül sor, amely során a felhasználók és/vagy a jogszabályok határozzák meg a tájékoztatók témakörét vagy pontos témáját.

A tájékoztatók alapvetően írásbeliek vagy szóbeliek lehetnek. Az írásbeli tájékoztatók írott jelentésekben, míg a szóbeli tájékoztatók előadásokban nyilvánulnak meg. Napjainkban az írásbeli jelentésen nem csak a papíron, nyomtatott formában megjelenőt értjük, hanem a különböző számítógépes fájlformátumban készültet is.

Ezen kívül a tájékoztatókat többféleképpen lehet még csoportosítani, de elkészítésük folyamata és a tájékoztatók tartalma nagyrészt egységes, ugyanis mindegyiknek meg kell felelnie a hírszerzési tájékoztatókkal szemben támasztott tartalmi és alaki követelményeknek.

A tartalmi követelményekhez tartozik a terjedelem, a kidolgozottság, a világos/érthető fogalmazás, a pontosság, az egységesség, a hiánytalanság, valamint az információ és az értékelés (következtetések) elkülönítése.

A **terjedelem** azért fontos, mert a felhasználónak általában csak korlátozott idő áll rendelkezésére egy jelentés elolvasására, ezért egy túl hosszú dokumentum elolvasása (esetleg csak átfutása) esetén elsiklik a lényeg felett, míg a túl rövid jelentés nem ad kielégítő választ az információigényre, ezért újabb kérdések merülhetnek fel.

A **kidolgozottság** biztosítása az elemző-értékelő személyek feladata, vagyis olyan tájékoztató jelentéseket kell készíteniük, amelyek nem félinformációkat vagy utalásokat tartalmaznak, hanem egy meghatározott gondolatmentre vagy kidolgozott rendszerre fűzik fel az információkat és az értékeléseket.

A **világos/érthető fogalmazás** megkönnyíti a felhasználó számára az információ érthetőségét. A bonyolult, hosszú, többszörösen összetett mondatokat tartalmazó írásbeli tájékoztató nehéz olvashatósága és érthetősége miatt nem éri el a célját, vagyis a felhasználók megfelelő tájékoztatását.

A **pontosság** az egyes információk vonatkozásában rendkívül fontos, mert a megközelítő adatok vagy pontatlanságok csak a tájékoztató jelentés általánosságát erősítik, ezért a felhasználó nem kap megfelelő támogatást.

Az **egységesség** a hírszerzési jelentések egyik jellemzője, amely megnyilvánul a megnevezések, a nevek és a tevékenységek leírásának egységes értelmezésében és használatában, de ez a feltétel magában a hírszerzési jelentések felépítésében is megjelenik, ezért a felhasználó azt kapja a hírszerzési tájékoztatótól, amit elvár.

A **hiánytalanság** meghatározza a tájékoztató jelentés minőségét, mert a felhasználó egy olyan tájékoztatót vár el, amely választ ad az összes kérdésére, és az olvasóban nem marad hiányérzet, illetve nem merülnek fel benne további kérdések.

Az **információ és az értékelés** (következtetések és előrejelzések) **elkülönítése** a hírszerzési jelentésben azért rendkívül fontos, hogy a felhasználó is megkülönböztethesse a hírszerzés által megszerzett információkat az elemző-értékelő személyek által megfogalmazott értékelésektől, következtetésektől és előrejelzésektől.

A tájékoztató jelentésnek vannak meghatározott alaki követelményei, pl. tartalmaznia kell bizonyos kötelező elemeket (címet, rezümét /vezetői összefoglalót/, a kidolgozott információt, értékelést, az információ védettségi fokát /minősítést/, a kiadmányozás dátumát és a kiadmányozó személyét stb.), a szöveg legyen olvasható, szükség esetén tartalmazzon lábjegyzeteket (megjegyzéseket) és a magyar nyelvet helyesen és pontosan alkalmazza. A tájékoztatók alaki követelményei – a pontos forrásmegjelölés kivételével¹⁰ – azonosak a tudományos munkákkal szemben

¹⁰ A forrásmegjelölés elhagyása a hírszerzési források védelme miatt szükséges. Ennek ellenére maga a hírszerző szolgálat a biztosítéka annak, hogy pontos és releváns információkat használ fel a tájékoztatóihoz.

meghatározottakkal. A hírszerzői tájékoztatók alapfeltétele a helyesírási és az elütési hibák elkerülése, mert a hibák magának a jelentésnek, illetve készítőjének (valamint kiadmányozójának) a pontosságát kérdőjelezzik meg.

A tájékoztatók felépítése – azok egységessége miatt – mindig kötött. A cím minden esetben tartalmazza azt a témakört és területet, amelyről a tájékoztató szól. A tájékoztatók része általában egy rezümé, amely a felhasználók gyors tájékoztatására szolgál. A szövegrészben kerül megfogalmazásra a tartalom, amelyet a jobb érthetőség érdekében képekkel, grafikonokkal, táblázatokkal és (térkép)vázlatokkal lehet/célszerű kiegészíteni. Először az információkat kell megfogalmazni, majd az értékelés következik. A tájékoztató jelentést végül a kiadmányozó neve és a kiadmányozás dátuma zárja, egyúttal hitelesítve azt.

A tájékoztatók készítése a rendelkezésre álló adatok, információk összegyűjtésével, rendszerezésével és a kiválasztott elemző-értékelő eljárások végrehajtásával kezdődik. Közben megtörténik a jelentésben felhasználásra tervezett információk (nevek, események, megnevezések, tevékenységek) pontosítása. Ezt követően kerül sor a tájékoztató jelentés színopszisének összeállítására, amelynek keretében hipotézisek is megfogalmazásra kerülnek. A színopszis felépítése két feltételnek kell, hogy megfeleljen: jól követhető gondolatmenetet kell alkotnia, valamint tartalmaznia kell a tájékoztató jelentés fő üzenetét. A gondolatmenet egy jól szerkesztett, csomópontokból álló folyamat. A fő üzenet egy meghatározó információ, amely hosszú távon megmarad a felhasználóban. A szöveg kidolgozása során ügyelni kell a tömör, rövid mondatok használatára. Nem előnyös többszörösen összetett és bonyolult mondatokat összeállítani. Hibának tekinthető a túl sok idegen szó alkalmazása is, és itt nem csak a magyar nyelvbe átvett, többek között latin eredetű kifejezésekről van szó, hanem az angolból átvett kifejezések és megnevezések is kerülendők. A tájékoztató jelentés – ha más utasítás nincs – magyar nyelven készül, mert nem várható el a felhasználótól, hogy a saját anyanyelvén kívül más nyelven is értsen. Az információ leírását követően kerülhet sor az elemző-értékelő eljárások lefolytatása után megfogalmazott értékelésre, amelynek világosnak és egyértelműnek kell lennie.

A szóbeli tájékoztatókat az írásbeliekhez hasonlóan kell elkészíteni és felépíteni. Ha van rá lehetőség, akkor a szóbeli tájékoztatót is ki kell dolgozni írásban, így annak is van írásos (szöveges) változata. Egyrészt azért, mert a szolgálatnak nyilván kell tartania, hogy kivel milyen információt osztott meg, másrészt azért, mert a szóbeli érthetőség elősegítése érdekében hasznos bemutató anyagokat (előadásvázlatokat) készíteni. Előfordulhat az is, hogy a szóbeli tájékoztató elhangzása után a felhasználó azt írásos formában is megkéri.

A tájékoztatók elkészítése során a nemzetbiztonsági szolgálatok esetében rendkívül fontos az ellenőrzés és visszacsatolás rendszere, amelyben az elemző-értékelő szervezet vezetői játszanak kulcsszerepet. Az ellenőrzés biztosítja, hogy a hírszerzői tájékoztatók minden esetben valós információt tartalmazzanak, valamint politikailag abszolút semlegesek maradjanak.

Elemző-értékelő adattárak

Az adattárak nélkülözhetetlen részei az elemzésnek-értékelésnek, mert azok tartalmaznak minden olyan információt, amelyek szükségesek az elemzés-értékelés végrehajtásához, valamint a felhasználók számára tájékoztató jelentések elkészítéséhez. Az adattárak alapvetően két fő részből állnak. Az egyikben az adatszerzők által összegyűjtött összes információ megtalálható, míg a másikban azok a tematikus adattárak vannak, amelyek a célterületről, a célszemélyekről, a céltárgyról állnak rendelkezésre. (Ezek közé tartozik például a névadattár, a szervezet-adattár, technikai adattár stb.) Az elemző-értékelő személyek a fenti adattárakon kívül használhatnak adattárként más, külső adattárakat is, amelyeket más szervezetek kezelnek. Ezen adattárak vonatkozásában mindig szükség van azok ellenőrzésére és hitelességük megállapítására, mert a hírszerző szolgálatok csak pontos, hiteles és megbízható adattárakat használhatnak. A külső adattárak lehetnek az OSINT azon kereskedelmi adatbázisai is, amelyet a nemzetbiztonsági szolgálatok pénzért vásárolnak meg.

A tájékoztatórendszer

A hírszerzési ciklus legfontosabb eleme a felhasználók tájékoztatása, mert a hírszerző szervezet ekkor méretetik meg a felhasználók előtt. Ekkor történik meg az egész folyamat értékelése azzal, hogy a felhasználók számára megfelelőek-e a hírszerzés termékei. A hírszerző szolgálatok ennek alapján dolgozzák ki a tájékoztatási rendszerüket, amely előre meghatározott tájékoztatófajtákat tartalmaz.

A tájékoztatókat fel lehet osztani periodicitás, témakörök, terjedelem és a feldolgozottság foka, illetve sürgősség alapján. A periodicitás alapján megkülönböztethetünk napi vagy azonnali tájékoztatót, időszakos (heti, havi, éves stb.) tájékoztatót és eseti tájékoztatót. A témaköröket alapvetően a felhasználók adott információigénye határozza meg, de egyes tájékoztatók több témakört is felöllelhetnek, valamint teljes globális áttekintést is adhatnak az adott kérdésben. A terjedelem rendkívül széles spektrumban mozog, de minden esetben tartózkodni kell a túl hosszú jelentésektől, mert a felhasználóknak korlátozott idejük van a hírszerzői tájékoztatók elolvasására. A feldolgozottság fokát a hírszerzés jellege határozza meg, amelyet az elemzés-értékelés témakörnél tekintettünk át. Ezen kívül a tájékoztatás célja is befolyásolja, hogy az adott témakörben milyen mélységben kell a felhasználót tájékoztatni. A sürgősséget az információ tartalma határozza meg, vagyis milyen gyorsan kell az adott információt a felhasználóknak megkapniuk, hogy a szükséges döntéseket meg tudják hozni.

A felhasználók tájékoztatása mellett a hírszerző szolgálatoknak van adatszolgáltatási kötelezettségük is, amely szintén a tájékoztatási rendszer részét képezi. Az adatszolgáltatást nem a közvetlen felhasználók irányába kell megtenni, hanem az adatokat az együttműködésre kötelezett állami szervezetek számára kell továbbítaniuk. Az adatszolgáltatásban nem elemzett-értékelt anyagok, hanem csak információhalmazok kerülnek továbbításra, de ehhez is szükséges elemző-értékelő tevékenység, ami a rendelkezésre álló adatok rendszerezéséből, osztályozásából és elemző-értékelő eljárásokkal történő kiegészítéséből áll. A jelentések (adatszolgáltatás) formátumát nem a hírszerző szervezet határozza meg, hanem a felhasználó, vagyis az együttműködésre kötelezett állami szervezet.

A hírszerzési ciklus működtetése

Az elemző-értékelő szervezetnek meghatározó szerepe lehet a hírszerzési cikluson belül, ha az információmenedzsment is a feladatkörébe tartozik, mert akkor a ciklus minden elemében jelen van. Elemző-értékelő szempontból vizsgálva a ciklust megállapíthatjuk, hogy a folyamat – amelynek rendeltetése természetesen a felhasználó információigényeinek megválaszolása – az elemző-értékelő szervezet érdekében működik, vagyis hogy képes legyen olyan tájékoztató jelentéseket összeállítani, amelyek megfelelő mértékben támogatják a felhasználók döntéseit.

A hírszerzési ciklus klasszikus változatát figyelembe véve öt szakaszt különböztetünk meg: az információigények fogadását, az adatszerzést, a feldolgozást és rendszerezést, az elemzést-értékelést és tájékoztatók készítését, végül a felhasználók tájékoztatását.

Az elemző-értékelő szervezet részt vesz az információigények fogadása szakaszban, ahol a felhasználói kérdések érkezése után az elemző-értékelő személyek tervezik és szervezik meg a hírszerzési folyamatot, ha nincs külön erre a feladatra kijelölt, az információszerzést koordináló és irányító elem. Ezt követően az elemző-értékelő szervezet ellenőrzi, hogy az elemző-értékelő adattárak már tartalmazzák-e a megfelelő válaszokat. Ha nem, akkor a ciklus második szakaszát, az adatszerzést az elemző-értékelő szervezet elindítja, vagyis utasítja az adatszerzőket a hiányzó adatok összegyűjtésére. Az adatszerzési szakaszban az elemző-értékelő szervezet a visszacsatolások rendszerével irányítja az adatszerző szervezet információszerző tevékenységét. A feldolgozó és rendszerező szakaszban is annak érdekében történik az adatok és az információk átalakítása, hogy az elemző-értékelő szervezet foglalkozni tudjon azokkal. Az elemző-értékelő szakaszban az elemző-értékelő személyek elvégzik az információk elemzését és értékelését, valamint elkészítik a felhasználók számára a válaszokat tartalmazó tájékoztató jelentéseket. A tájékoztatás is az elemző-értékelő szervezet által készített elemzett-értékelt anyagokból történik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dr. KOBOLKA István (szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek. Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. ISBN 978 615 5344 32 9
- LOWENTHAL, Mark M.: Intelligence from secrets to policy. CQ Press, Washington D.C., 2012. ISBN 9781608716753
- HEUER, Richards J.– PHERSON, Randolph H.: Structured analytic techniques for intelligence analysis. CQ Press, Washington DC, 2011. ISBN 9781608710188
- Robert M. CLARK: Intelligence analysis: A Target-Centric Approach. CQ Press, Washington D.C., 2010. ISBN 9781604265439
- PLATT, Washington: Strategic Intelligence Production: Basic Principles. Praeger, New York, 1957.
- „Információk elemzése és értékelése” című MSc tantárgy előadásainak anyagai – készítette: Dr. VIDA Csaba, NKE, 2012.